

16.

Témakör: A szöveg

Tétel: Az írásjelek funkciói a szövegalkotásban
Az írásjelek, mint a szöveg tagolásának eszközei

Néhány gondolat a nyelvről, mint jelrendszerről

A nyelv az a jelrendszer, amely minden ember tulajdon. Jelrészekből felépülő jelekből, ezeket összekapcsoló szabályokból és használati utasításokból áll.

Minden nyelvnek van szótára (szókészlete), a szavak, mondatok kombinálhatóságára, összekapcsolódására vonatkozó szabályai (nyelvtana) és az alkalmazhatóságot mutató hagyományai.

A nyelvek egyetemleges vonása, hogy a közlések mondatokra tagolódnak, ezek pedig, alanyi és állítmányi részre oszthatók, minden nyelvben van ige és főnév, a jelentéseselemek hangokra bonthatók.

Az írásjelek a nyelvnek, mint jelrendszernek fontos elemei. Sokfunkciós elemek, melyeknek két fő szerepük van:

- a mondatok tagolódását, szerkezetét, részeik/részleteik egymáshoz kapcsolódását tükrözik,

- a beszédnek betűkkel ki nem fejezhető sajátosságaira, a hanglejtésre, a beszédbeli szünetekre, érzelmekre utalnak.

Az írásjelek funkciói a szövegalkotásban

- Mondatzáró írásjelek: az egyszerű mondatok végére a mondat tartalmának megfelelő, a mellérendelőösszetett mondatokba az utolsó tagmondat szerint, míg az alárendelőkben a főmondat alapján tesszük ki a mondatzáró írásjelet. Utóbbit a mellékmondat szerint is zárhatjuk, ha a főmondat csak mellékes tájékoztatást tartalmaz vagy a mellékmondat voltaképpen idézet.

- o . – a kijelentő mondat végén szerepel

- o ? – a kérdő mondatoknál használjuk

- o ! – felszólító, óhajtó, felkiáltó szándékot fejez ki.

- o Az érzelmek hullámzását vagy erősebb fokát írásjelek halmozásával érzékeltethetjük: Hogy képzeled ezt?! Valóban?? Nem!!!!

- Tagmondatok közti írásjelek:

- o , - Az összetett mondatok tagmondatait általában vesszővel választjuk el egymástól. A tagmondatokat bevezető és, s, meg, vagykötőszó előtt is ki kell tenni a vesszőt.

- o ; - A többszörösen összetett mondatokban pontosvesszővel határoljuk el egymástól a szorosabban összetartozó tagmondatok csoportjait:

- o : - Összetett mondatainkban kettőspontot teszünk, ha egy-egy lényeges gondolatra hívjuk fel a figyelmet, vagy ha jelezni óhajtjuk, hogy a tagmondat fontosabb magyarázatot vagy következtetést tartalmaz

- Mondatrészek közötti írásjelek:

- o , - Az egymásnak mellérendelt, külön-külön hangsúlyozott azonos szerepűmondatrészek (s az ilyenekből alakult felsorolások tagjai) közé vesszőt teszünk, ha kötőszó nélkül következnek egymás után

- o ; - A felsorolásban pontosvesszőt is használunk, ha azonos szerepű, vesszőkkel tagolt

mondatrészeket akarunk elkülöníteni másneműekből álló sorozattól

- o , - az értelmezős szerkezetben rendszerint mind az értelmezettre, mind az értelmezőre külön hangsúly esik, és a beszédben szünet van közöttük. Ezt az írásban vesszővel jelezzük az értelmezett előtt, ha pedig beszédben utána is szünet van, mögé is vesszőt teszünk.
- o Az egymásnak alárendelt mondatrészek közé általában nem kell írásjelet tenni.

□ A szövegbe ékelődést jelző írásjelek:

- o közbevetés: (a) – a - , a , - zárójel, gondolatjel, vessző
- o idézés: A szövegbe ékelt szó szerinti idézetet általában idézőjelpár fogja közre. Az idézőjelet (kézírásban és nyomtatásban) az idézet kezdetén alul, az idézet végén pedig fölül tesszük ki
- o párbeszéd: gondolatjel

□ Szavak és szórészek közötti írásjelek

- o Vesszőt szoktunk tenni az indulatszók után, illetőleg elé
- o Az olyan összetett szavakat, illetőleg tulajdonnévi szóalakokat, amelyekben a tagok, illetőleg a szóelemek határán három azonos, mássalhangzót jelölőbetűkerül egymás mellé; szóismétléseknek, a mellérendelőösszetételeknek és az ikerszókknak, valamint az alárendelő összetételeknek bizonyos típusaiban az alkotó tagokat; kettős családnevek; -ekérdőszócskát; az elhagyott közös utótagra, illetőleg előtagra kötőjellel utalunk; kétezeren felül az összetett számnevek írásában kötőjelet használunk

□ Három pontot teszünk a gondolat befejezetlenségének jeléül

□ Toldalékok kapcsolása: Kötőjellel hártjuk el toldalékok kapcsolásakor: három azonos, mássalhangzót jelölő betűközvetlen találkozását, a több, különírt tagból álló tulajdonneveket, képzőszerűutótagokat tulajdonnevekhez; némahangzókhöz, számjegyekhez, írásjelekhez, rövidítésekhez, betűszókhöz.

Összefoglalva: Az írásjelek két nagy fő csoportja:

- mondatokat zár le: pont, kérdőjel, felkiáltójel;
- tagmondatokat, gondolatokat zár le, esetleg nyit meg: vessző, pontosvessző, kettőspont, gondolatjel, gondolatjelpár (egyéb írásjelek: idézőjel, zárójel, három pont).